

С. Г. Серьогіна, кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України

Структурні та компетенційні проблеми організації місцевого самоврядування в Україні

Перші десять років незалежності України позначилися становленням організаційно-правових та матеріально-фінансових основ місцевого самоврядування як самостійної системи публічної влади. Цей процес відбувався за умов руйнації радянської системи організації влади та адміністративно-командної системи, що базувалися на єдиній комуністичній ідеології. Зрозуміло, що організація місцевого самоврядування, закріплена Конституцією 1996 р. і деталізована Законом «Про місцеве самоврядування в Україні», зазнала впливу низки чинників історико-правового, внутрішньополітичного, ідеологічного характеру. Місцеве самоврядування в Україні сьогодні значною мірою формується на основі тих реалій, які склалися ще за буття СРСР:

1. Територіальна основа місцевого самоврядування будується за адміністративно-територіальним устроєм, що зберігся ще з часів УРСР. За законом органи місцевого само-

© Серьогіна С. Г., 2001

врядування створюються на рівні сіл, селищ, міст, районів, районів у містах, а також областей.

2. Система представницьких органів місцевого самоврядування (місцевих рад) фактично відтворює радянську систему місцевих органів державної влади (місцевих Рад народних депутатів). Однак на відміну від радянської системи, коли всі ради були поєднані субординаційними зв'язками на основі принципу демократичного централізму, сучасна система місцевих рад характеризується їх повною автономією в межах власної компетенції і поєднанням виключно координаційними зв'язками.

3. Формування місцевих бюджетів продовжує здійснюватись у централізованому порядку, зберігається централізований розподіл бюджетних асигнувань. Парламент визначає перелік місцевих податків і зборів, а також частку загальнодержавних податків, що передаються до місцевих бюджетів. Роль місцевих рад у бюджетному процесі зводиться до визначення основних напрямків бюджетного фінансування місцевих справ у межах наявних коштів. Органи місцевого самоврядування не в змозі суттєво впливати на обсяг власних бюджетних коштів, навіть не можуть визначати частку від загальної суми податків і зборів, що збираються на своїй території, яка має залишатися у місцевому бюджеті. У результаті складається парадоксальна ситуація, коли адміністративно-територіальні одиниці з розвиненою економікою, головні «донори» Державного бюджету, змушені просити субвенції і дотації від центру.

На сьогодні розподіл бюджетних ресурсів відбувається «зверху», оскільки місцеві податки і збори не мають будь-якого самостійного значення для фінансування потреб більшості територіальних громад (за винятком середніх і великих міст). Місцеві бюджети формуються передусім за рахунок державних податків і зборів. Як слушно зазначає В. Мельниченко, межа при цьому пролягає «не між державними і місцевими загальнообов'язковими платежами, а між державними податками, постійно закріпленими за місцевими бюджетами, і державними податками, надходження від яких до місцевих бюджетів щороку регулюються»¹.

¹ Мельниченко В. Вертикаль управління. Повноваження і відповідальність // Віче. — 2001. — № 4. — С. 20.

4. Незважаючи на певні ліберальні тенденції, продовжуються спроби державного регулювання якомога ширшого кола суспільних відносин не лише на загальнодержавному, але й на місцевому рівні.

5. Нормативно-правові акти, що визначають статус органів публічної влади на місцевому рівні, мають вади законодавчої техніки, притаманні ще актам радянських часів (омонімізація, некоректне використання термінів, визначення функцій органів публічної влади без їх конкретизації через компетенцію тощо).

Зазначені чинники є цілком зрозумілими. Вони свідчать про наступництво чинного законодавства, існуючої системи публічної влади. Адже історія не знає «стрибків». Навіть соціальні революції, що супроводжуються радикальною зміною суспільного ладу, всіх його підсистем, не означають повної відмови від попереднього досвіду, попередньої теорії і практики державного будівництва. Тому головне завдання муніципальної реформи полягає у критичному осмисленні попередньої державно-правової практики, запозиченні всього позитивного, що було нагромаджено за радянських часів, і водночас виявленні негативних рис радянської системи, їх виправленні з урахуванням сучасних реалій і передового зарубіжного досвіду. Не слід беззастережно відкидати все те, що було притаманне радянській моделі, як не слід і зайво ідеалізувати зарубіжний досвід.

Широкий спектр проблем, що постають нині у сфері організації публічної влади на місцях, унеможливує їх повний аналіз у межах однієї статті чи навіть однієї монографії. Тому обмежимося лише проблемами системно-структурного та функціонально-компетенційного характеру.

Організація публічної влади на місцях в Україні здійснюється за континентальною (французькою) моделлю, коли у середніх ланках адміністративно-територіального устрою (у районах і областях) співіснують місцеві органи державної виконавчої влади і органи місцевого самоврядування. Це обумовлює необхідність тісної взаємодії між місцевими державними адміністраціями і представницькими та виконавчими органами місцевого самоврядування. Необхідною передумо-

вою такої взаємодії є чітке розмежування компетенції між зазначеними органами. Як справедливо зазначає В. Медведчук, особливість відносин між державними і муніципальними органами полягає в тому, що вони значною мірою є похідними та залежать від специфіки адміністративно-територіальної організації влади в країні, ступеня розвитку та самостійності системи місцевого самоврядування, науково-теоретичного розуміння та законодавчого втілення ролі місцевого самоврядування в державному управлінні, а також ряду інших чинників¹.

На жаль, у науковій літературі відсутній критичний аналіз існуючої в Україні системи публічної влади на місцях. Точніше, ця модель аналізується як данність, виявляються її недоліки, однак не обґрунтовується, чому французька модель є більш прийнятною для нас порівняно, скажімо, з американською чи німецькою. Адже кожна модель має як свої переваги, так і недоліки, враховує особливості національного менталітету, політичної системи певної країни, усталені політико-правові погляди, історичні традиції тощо.

Французька модель є найбільш централізованою серед тих, що застосовуються у країнах західної демократії. Вона є більш ефективною там, де громадянське суспільство перебуває на стадії становлення або його інститути виявляють млявість, а здатність територіальних громад до самоврядування є невисокою. Так само ефективною ця модель є й тоді, коли є реальна загроза сепаратизму, виходу місцевого самоврядування за межі законодавства. У цьому разі енергійні дії місцевих органів державної виконавчої влади покликані компенсувати недоліки місцевого самоврядування або загасити паростки сепаратизму. Французька модель є виправданою й тоді, коли треба здійснити керований перехід від жорсткої централізації державної влади до децентралізації. У будь-якому разі ефективність цієї моделі значною мірою залежить від політико-правової культури державних службовців, особливо посадових осіб місцевих органів державної виконавчої влади. В іншому випадку централізація перетворюється на тоталітаризм, а значна роль державних службовців стає хорошим підґрунтям для розквіту бюрократії.

¹ Медведчук В. Вертикаль управління: пошук оптимальної моделі // Президентський вісник. – 2001. – № 35 (61). – С. 6.

Для України, з її глибокими бюрократичними коріннями і вкрай низьким рівнем розвитку громадянського суспільства, територіальні громади поки що є категорією більше юридичною, ніж соціально-психологічною. Населення, об'єднане спільним місцем проживання, не відчуває себе спільнотою, не відчуває спільних інтересів і потреб, а власні потреби намагається реалізувати індивідуально, не звертаючись до колективних дій. Навіть елементарні акції щодо задоволення потреб населення за місцем проживання (освітлення й охорона під'їздів, благоустрій прилеглих до будинків майданчиків, озеленення місць відпочинку тощо) натикаються на значні проблеми, оскільки громадяни не погоджуються зробити свій трудовий чи фінансовий внесок у спільну справу.

Місцеве самоврядування в нинішній Україні є результатом не масової ініціативи, а політичного рішення загальнодержавних еліт. Іншими словами, місцеве самоврядування в Україні є октройованим, а не народним. Це вимагає такої системно-структурної організації публічної влади на місцях, яка забезпечувала б сильні позиції державної влади на всіх рівнях адміністративно-територіального устрою, стимулювала б розвиток місцевої ініціативи, здатність до самоорганізації і самоврядування. За даних умов французька модель організації публічної влади на місцях видається дійсно обґрунтованою і навіть чи не єдиною можливою в Україні.

Чіткому розмежуванню компетенції між місцевими державними адміністраціями і органами місцевого самоврядування має передувати доктринальне визначення і розмежування їх функцій. Оскільки за взірця організації публічної влади на місцях взято французьку модель, то аналіз слід розпочати з визначення ролі місцевих органів виконавчої влади у Франції. Державну владу у кожному з 96 департаментів Франції уособлюють префекти, які призначаються урядом. При цьому префект представляє державу в цілому, уряд, кожного з його членів і інформує їх про події на підвідомчій території. Функції префектів поділяються на дві групи: управлінські та нагляльні. У межах управлінської функції вони керують діяльністю місцевих державних служб, а в межах наглядної здійснюють загальний державний нагляд за діяльністю ор-

ганів місцевого самоврядування. В порядку адміністративного нагляду за місцевим самоврядуванням префект отримує всі акти органів самоврядування протягом 15 днів після їх прийняття і може оскаржити їх з мотивів незаконності в адміністративному суді¹.

На наш погляд, саме ці дві функції — управлінська і наглядна — і повинні стати відправними для визначення ролі місцевих державних адміністрацій в Україні. Вони не повинні здійснювати управління місцевими справами, так само як не повинні дублювати і діяльність територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади. На жаль, аналіз Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та галузевого законодавства свідчить про зворотнє: на місцеві органи виконавчої влади покладені надмірні повноваження.

Крім того, у чинному законодавстві повноваження місцевих органів публічної влади визначені узагальнено і вимагають тлумачення і конкретизації. Так, за підрахунками С. Телещун, 16 функцій органів місцевого самоврядування і місцевих державних адміністрацій дублюються повністю, а 12 — частково². Недосконале законодавство поставило органи державної виконавчої влади і органи місцевого самоврядування в умови або ж фактичного протистояння, або ж підпорядкування однієї системи публічної влади іншій. Як справедливо зазначається в науковій літературі, одним із суттєвих проявів суперечливості та недосконалості існуючої територіальної організації влади в Україні є надмірна централізація державної влади, яка негативно позначається на розвитку відповідних адміністративно-територіальних утворень, де фактично здійснюється не місцеве самоврядування, а пряме державне управління³.

¹ Конституционное (государственное) право зарубежных стран / Отв. ред. Б. А. Страшун. — М.: БЕК, 1998. — Т. 3: Особенная часть. Страны Европы. — С. 171-172.

² Телещун С. Структурні елементи вертикалі політичної влади і державного управління та органи місцевого самоврядування // Право України. — 2001. — № 6. — С. 29.

³ Борденюк В. Деякі проблеми реформування інститутів публічної влади на місцях в контексті державної регіональної політики // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президенті України / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. — К.: Вид-во УАДУ, 2000. — Вип. 2. — Ч. 1. — С. 21.

Дублювання повноважень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування наочно видно з такої таблиці:

Закон "Про місцеві державні адміністрації"	Закон "Про місцеве самоврядування в Україні"
П. 2 ст. 17: "Забезпечує ефективне використання природних, трудових і фінансових ресурсів"	П. 2 ч. 1 ст. 27: "Забезпечення... ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів"
П. 3 ст. 17: "Складає необхідні для управління соціально-економічним розвитком відповідної території баланси трудових, матеріально-фінансових та інших ресурсів, місцевих будівельних матеріалів, палива..."	П. 3 ч. 1 ст. 27: "Забезпечення складання балансів фінансових, трудових ресурсів... необхідних для управління соціально-економічним і культурним розвитком відповідної території, а також визначення потреби у місцевих будівельних матеріалах, паливі"
П. 6 ст. 17: "Розглядає та приймає рішення за пропозиціями органів місцевого самоврядування щодо проектів планів та заходів підприємств, установ, організацій, розташованих на відповідній території"	П. 1 ч. 2 ст. 27: "Розгляд і узгодження планів підприємств, установ та організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, здійснення яких може викликати негативні соціальні, демографічні, екологічні та інші наслідки, підготовка до них висновків і внесення пропозицій до відповідних органів"
П. 5 ст. 18: "У спільних інтересах територіальних громад об'єднує на договірній основі бюджетні кошти з коштами підприємств, установ, організацій та населення для будівництва, розширення, реконструкції, ремонту та утримання виробничих підприємств, транспорту, мереж тепло-, водо-, газо-, енергозабезпечення, шляхів, зв'язку, служб з обслуговування населення, закладів охорони здоров'я, торгівлі, освіти, культури, соціального забезпечення житлово-комунальних об'єктів..."	П. 5 ч. 1 ст. 28: "Залучення на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, та коштів населення, а також бюджетних коштів на будівництво, розширення, ремонт і утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури..."
П. 7 ст. 18: "Регулює ціни та тарифи за виконання робіт та надання житлово-комунальних послуг підприємствами, а також визначає і встановлює норми їх споживання, здійснює контроль за їх додержанням"	П. 2 ч. 1 ст. 28: "Встановлення в порядку і межах, визначених законодавством, тарифів щодо оплати побутових, комунальних, транспортних та інших послуг, які надаються підприємствами та організаціями комунальної власності відповідної територіальної громади, погодження в установленому порядку цих питань з підприємствами, установами та організаціями, які не належать до комунальної власності"

П. 2 ст. 20: "Забезпечує організацію обслуговування населення підприємствами, установами та організаціями житлово-комунального господарства, зв'язку, телебачення, радіомовлення, торгівлі та громадського харчування, побутового і транспортного обслуговування незалежно від форм власності"	П. 1 ч. 1 ст. 30: "Забезпечення їх (об'єктів житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад) належного утримання та ефективної експлуатації, необхідного рівня та якості послуг населенню" П. 12 ч. 1 ст. 30: "Залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, до участі в обслуговуванні населення засобами транспорту і зв'язку" П. 1 ч. 2 ст. 30: "Здійснення заходів щодо розширення та вдосконалення мережі підприємств житлово-комунального господарства, торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування, розвитку транспорту і зв'язку"
П. 4 ст. 20: "Організовує охорону, реставрацію та використання пам'яток архітектури і містобудування, палацово-паркових, паркових та історико-культурних ландшафтів"	П. 5 ч. 2 ст. 31: "Організація охорони, реставрації та використання пам'яток історії і культури, архітектури і містобудування, палацово-паркових і садибних комплексів, природних заповідників"
П. 6 ст. 21: "Інформує населення про екологічно небезпечні аварії та ситуації, стан довкілля, а також заходи, що вживаються до його поліпшення" П. 7 ст. 21: "Організовує роботу по ліквідації наслідків екологічних аварій, залучає до цих робіт підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та громадян"	П. 6 ч. 2 ст. 33: "Здійснення необхідних заходів щодо ліквідації наслідків екологічних катастроф, стихійного лиха, епідемій, епізоотій, інших надзвичайних ситуацій, інформування про них населення, залучення в установленому законом порядку до цих робіт підприємств, установ та організацій, а також населення"

Наведений порівняльно-правовий аналіз законів «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування в Україні» свідчить, що за місцевими органами державної виконавчої влади на рівні районів та областей значною мірою закріплені ті повноваження, які на рівні населених пунктів виконують виконавчі комітети відповідних рад. Така ж ситуація простежується й при зверненні до галузевого законодавства. Майже половина справ, віднесених до відання держадміністрацій, по своїй суті є справами місцевого зна-

чення. Законодавче закріплення таких повноважень за місцевими органами державної виконавчої влади є свідченням того, що держава не впевнена у дієвості місцевого самоврядування, вона побоюється передавати значне коло справ до відання муніципальних органів. Крім того, це обумовлено й суто структурними причинами, зокрема відсутністю власних виконавчих органів у районних та обласних рад. З тих же причин значну кількість повноважень, законодавчо закріплених за органами місцевого самоврядування, районні та обласні ради вимушені делегувати місцевим держадміністраціям. У результаті розмиваються межі між державною і муніципальною владою, а місцеве самоврядування на рівні областей і районів перетворюється на декларацію.

Розмежування компетенції між місцевими держадміністраціями та органами місцевого самоврядування слід розпочинати з визначення його принципових засад. Деякі з цих засад прямо закріплені в Конституції та законах, інші мають доктринальний характер:

1. Повноваження органів публічної влади на місцях поділяються на власні і делеговані.
2. Дублювання і конкуренція компетенції різних органів публічної влади на місцях не допускається.
3. Сутність власних повноважень органів місцевого самоврядування полягає в управлінні місцевими справами, а сутність власних повноважень місцевих держадміністрацій — у здійсненні державної політики у відповідних адміністративно-територіальних одиницях.
4. Власні повноваження органів місцевого самоврядування повинні охоплювати *всі* справи місцевого значення. Виконання цих повноважень органами державної влади може мати місце лише на основі делегування.
5. Делегування може здійснюватись лише на принципах обопільної добровільності сторін, строковості і повного матеріально-фінансового забезпечення.

Вихідне значення для розподілу компетенції на місцевому рівні має визначення поняття «справи місцевого значення», а також конкретного переліку таких справ. Спроби сформулювати дефініцію місцевих справ у вітчизняній науці робились

неодноразово¹, однак це питання досі залишається відкритим. На наш погляд, справами місцевого значення мають визнаватися ті питання суспільного життя, які відображають колективні потреби територіальної громади. Це зокрема:

- здійснення повноважень власника стосовно об'єктів комунальної власності;
- благоустрій місць громадського користування;
- забезпечення соціально-культурних потреб членів територіальної громади;
- організація роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування;
- охорона громадського порядку та забезпечення екологічної безпеки на відповідній території;
- фінансування заходів, пов'язаних з вирішенням місцевих справ.

Слід зазначити, що перелік справ місцевого значення має бути вичерпним, оскільки ч. 2 ст. 19 Конституції безпосередньо зобов'язує органи місцевого самоврядування і їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Окремої уваги потребує питання про перелік об'єктів комунальної власності, оскільки чинний Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» перелічує їх через родові поняття досить абстрактно. Головним критерієм для визначення того, яким має бути конкретний перелік об'єктів власності певної територіальної громади, є те, на задоволення *чийх* потреб спрямовані ці об'єкти. До комунальної власності мають належати ті об'єкти, які задовольняють потреби насамперед членів територіальної громади:

- природні ресурси місцевого значення;
- комунальний житловий і нежитловий фонд;

¹ Див., напр.: *Любченко П. М.* Компетенція місцевого самоврядування: організаційно-правові питання реалізації: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — 12.00.02. — Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1998. — С. 5; *Муніципальне право України: Підручник / За ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фризького.* — К.: Юрінком Інтер, 2001. — С.88; *Батанов О. В.* Функції територіальних громад як суб'єктів місцевого самоврядування в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — 12.00.02. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2000. — С. 8-9.

- підприємства комунального господарства;
- ринки і торговельні майданчики;
- підприємства міського та міжміського транспорту;
- об'єкти шляхового господарства шляхів місцевого значення;
- комунальні банки та інші кредитні установи;
- установи охорони здоров'я, що обслуговують громадян за місцем їх проживання (лікарні, поліклініки, диспансери тощо);
- заклади освіти, що надають освітні послуги за місцем проживання громадян (ясла-садки, дитячі садки, школи, ліцеї, інші заклади середньої та позашкільної освіти);
- заклади культури, що обслуговують громадян за місцем проживання (клуби, бібліотеки, краєзнавчі музеї тощо);
- бюро ритуальних послуг і кладовища;
- рухоме і нерухоме майно органів місцевого самоврядування;
- майно муніципальної міліції;
- комунальні засоби масової інформації;
- акції, частки, паї, що належать територіальній громаді у спільній власності;
- кошти місцевого бюджету.

Функціонально-компетенційні проблеми підсилюються системно-структурними негараздами. Адже система органів місцевого самоврядування позбавлена єдності. Насамперед це виявляється у відсутності виконавчих органів у районних та обласних рад, що фактично примушує їх делегувати значну кількість самоврядних повноважень на цьому адміністративно-територіальному рівні місцевим державним адміністраціям. Це суперечить як декларованому в Конституції принципу самостійності місцевого самоврядування, так і Європейській хартії про місцеве самоврядування. Тому уточнення компетенції органів публічної влади на місцях має супроводжуватись змінами у структурі цих органів. Насамперед йдеться про необхідність створення виконавчих органів місцевого самоврядування на рівні районів і областей, що дасть змогу зняти з місцевих держадміністрацій «баласт» повноважень, пов'язаних з вирішенням справ місцевого значення.

З метою виправлення негативної ситуації, що склалася у сфері розподілу та реалізації повноважень між органами публічної влади на рівні областей і районів, у закони «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування в Україні» пропонується внести такі зміни та доповнення:

1. Пункти 1 і 2 ст. 11 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» після слів «районними у містах» доповнити словами «районних та обласних».

2. Доповнити розділ II Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» главою 4¹ «Повноваження виконавчих органів районних і обласних рад», яка має містити статті, що закріплюють повноваження цих органів у відповідних сферах суспільного життя (навірець глави 2 розділу II).

3. Статтю 44 перенести у главу 4¹, змінивши слова «повноваження районних і обласних рад» словами «повноваження виконавчих органів районних і обласних рад» у відповідних відмінках.

4. Повноваження, закріплені у главі 4¹ Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», виключити з глави 2 Закону «Про місцеві державні адміністрації». Зокрема, мають бути виключені пп. 2–4 ст. 17, п. 5 ст. 18, п. 2 ст. 20 та ін.

5. Із Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» мають бути виключені повноваження, не пов'язані з вирішенням справ місцевого значення, зокрема ст. 36, п. 1 ч. 1 ст. 38, п. 2 ч. 2 ст. 38 та ін.

6. Норми про делегування повноважень від органів державної влади органам місцевого самоврядування, так само як і від органів місцевого самоврядування органам державної влади, повинні викладатись не імперативним, а диспозитивним способом. Іншими словами, має закріплюватись можливість делегування певних повноважень, але таке делегування повинне здійснюватись лише за рішенням органу, якому ці повноваження належать за законом, і за згодою органу, якому ці повноваження делегуються. Будь-яке делегування повноважень має супроводжуватись передачею відповідних матеріально-фінансових ресурсів і визначенням конкретних строків делегування.

7. Слід виключити з обох законів переліки повноважень,

які можуть делегуватися. Предмет делегування доцільно передати на узгодження сторін. Водночас необхідно передбачити чіткий перелік державно-владних повноважень, які взагалі не можуть делегуватись від органів державної виконавчої влади органам місцевого самоврядування (так звані державні прерогативи): забезпечення національної безпеки, охорона державної таємниці тощо.

Реалізація зазначених пропозицій здатна позитивно вплинути на діяльність муніципальних органів на всіх рівнях адміністративно-територіального устрою України і сприяти-ме становленню самостійності місцевого самоврядування як

особливої системи публічної влади.

В. Д. Яворський, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач сектору Інституту державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України

Основні напрямки удосконалення законодавства про місцеві вибори в Україні

Сучасне виборче право України та законодавство, що його супроводжує, становлять юридичний фундамент формування і функціонування інститутів державної влади та місцевого самоврядування. Предметом виборчого права виступають не лише правові стосунки, що виникають у процесі проведення виборів народних депутатів України і Президента України, але й вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Виборче право виступає також своєрідним індикатором, віддзеркаленням реального розподілу політичних сил у суспільстві, відповідає на запитання, наскільки результати виборів є демократичними та легітимними.

Слід зауважити, що інститут місцевих виборів в Україні, на жаль, залишається поза належною увагою як з боку законодавця, так і теоретичних досліджень. За роки державної самостійності цій важливій проблемі не було присвячено жодної монографічної роботи. Місцеві вибори не стали об'єктом окремого дисертаційного дослідження. Хоч майбутні місцеві